

**THERIDION UHLIGI MARTIN, 1974 (ARANEAE: THERIDIIDAE), EEN ZELDZAME
KOGELSPIN VAN HEIDETERREINEN**

J.D. Prinsen

Julianastraat 157, 6707 DD Wageningen

ABSTRACT

Theridion uhligi Martin, 1974 (Araneae: Theridiidae), a rare Theridiid from heathlands, is now known from Belgium, the Netherlands and Germany. Its habitat in the Netherlands consists of patchy vegetation of old *Calluna vulgaris* interspersed with lichens. The spider is not found in *C. vulgaris* where an undergrowth with grass fills up potential web sites. The female is diagnosed and illustrated.

INLEIDING

De kogelspin *Theridion uhligi* Martin, 1974 is uit de literatuur van slechts enkele vindplaatsen bekend in Duitsland (omgeving Berlijn, Martin, 1974, 1983) en België (Kalmthoutse Heide, Jocque, 1977, onder de naam *T. hublei*). Martin (1983) bevestigde deze synonymie. Ik verzamelde *T. uhligi* op twee plaatsen op de Veluwe. *T. uhligi* is kennelijk zeldzaam. Dat maakt het interessant om na te gaan welke eisen zij aan haar milieu stelt. Omdat de soort niet is vermeld in de in Nederland gebruikelijke determineerwerken, volgt ook een korte beschrijving.

BESCHRIJVING

T. uhligi behoort tot de *melanurum*-groep, typische kogelspinnetjes met een lichaamslengte van 2-3

mm en een bolrond achterlijf. Over het achterlijf (fig. 1) loopt een middenband met golvende zijkanalen, de schuine flankstrepen zijn niet altijd duidelijk. De epigyne (fig. 2 en 3) bolt wat naar voren, in een kegelvormige uitholling ligt de ingang van beide bevruchtungskanalen: een 'gat in een gat'. Zoals wel meer voorkomt bij kogelspinnen kan de holte zijn afgedekt met een harde prop exudaat. Na even weken in loog of bleekwater kan die worden losgepeuterd. Na wat langer weken worden de inwendig gelegen windingen van de bevruchtungskanalen (fig. 4) zichtbaar. Jocque (1977) vergelijkt de palp van het mannetje met *Theridion petraeum* L.Koch, 1872 en *T. hannoniae* Denis, 1944.

In Heimer & Nentwig (1991) loopt de determinatie van het wijfje vast in couplet 14, op pag 304. Met kan daar als derde lid aan toevoegen:

14 - Epg.grube stark vertieft; Einf.öffnung deutlich sichtbar, etwa kreisförmig ..... *uhligi*

FENOLOGIE

Ik verzamelde op 4.vi.1978 op de Doorwerthse Heide (Amersfoort Coördinaten 181/445) 3♀; op 13.v.1988 op hetzelfde terrein, op minder dan 20 meter van de eerste vindplaats, 1 subadult ♀; en op 18.v.1985 bij Mossel (180/452) 1 subadult ♀. De onvolwassen dieren werden opgekweekt tot adult. De Duitse exemplaren, alle wijfjes, waren in de tweede helft van juni adult (Martin, 1974, 1983). Jocque (1977) vond op de Kalmthoutse Heide 2♂ en 3♀ op 28.v.1976, en 1♂ op 14.viii.1976. Het mannetje in augustus suggereert een tweede generatie, overwintering als adult is onwaarschijnlijk gezien de vondsten van subadulte wijfjes in mei. Aan de andere kant was 1976 een zeer warme zomer. Eind zeventiger jaren heb ik veel op heide verzameld, ook aan het einde van de zomer, maar geen *T. uhligi* gevonden. De zeldzaamheid van de soort maakt het moeilijk conclusies te trekken.

HABITAT, BEDREIGING

Martin (1974, 1983) noemt als biotoop strooisel van droge, zandige, spaarzaam begroeide hellingen met hier en daar een boom. Jocque (1977) sleepte zijn exemplaren van een gemiddeld 48 cm hoge pure struikheidevegetatie met een bedekkingsgraad van 85 %.

Mijn exemplaren vond ik in oude, liggende *Calluna* met daartussen plekje korstmos, zonder ondergroei van gras. Als de struiken worden opgetild laten de spinnen zich een stukje zakken, soms uit een kegelvormig afdakje. Martin (1983) geeft een afbeelding van de schuilplaats. Als de heide vergrast is er geen ruimte meer onder en tussen de *Calluna*-takken en je vindt dan ook geen *T. uhligi* meer. *Episinus angulatus* en *Episinus truncatus* stellen dezelfde eis aan hun microhabitat: ook zij hebben vrije ruimte nodig om hun web onder de heide te bevestigen. De aangrenzende korstmosvlakjes bevorderen sterke temperatuurwisselingen en geven mieren (het voedsel van *Episinus*) ruimte om rond te rennen. Prooipreferenties van *T. uhligi* zijn mij niet bekend. Martin (1983) deed een vergeefse poging met een doodgedrukte spin en dito mieren.

Bij mijn zoektochten op de heide eind zeventiger jaren was het uitgesproken stoffig onder de heidestruiken, in het strooisel scharrelden heidehaantjes rond, en gras kwam je maar zelden tegen. Kogelspinnen als *Theridion simile* en vooral *Neottiura bimaculatum* waren algemeen. In 1986 en 1987 heb ik gericht gezocht naar *T. uhligi*. Veel heide was toen aan het vergrassen, en hoewel *N. bimaculatum* nog wel voorkwam was *T. simile* zeldzaam geworden. Vergrassing van de heide was in die jaren een probleem geworden waartegen rigoureuus werd opgetreden, onder andere door de heide af te plaggen. Men ging er toen van uit dat het nodig was eens in de twintig jaar te plaggen om het inregenen van nutriënten, vooral stikstof, te compenseren.

T. uhligi heb ik in 1988 teruggevonden op een plek die door de plagmachine was overgeslagen. Elders op het terrein begon jonge struikheide weer op te komen. Struikheide begint in Nederland na 15 jaar achteruit te gaan (Weeda et al., 1988) en krijgt dan de liggende vorm met een groot volume aan kale takken. Als de heide eens in de twintig jaar wordt afgeplagd heeft dat oude stadium maar een beperkte levensduur, en is de vegetatie dus maar een beperkt aantal jaren geschikt voor soorten als *T. uhligi*, *T. similis* en *Episinus*. Afplaggen is een grootschalig proces, de spinnen moeten een grote afstand afleggen voor ze een geschikte nieuwe lokatie gevonden hebben. Inmiddels is men

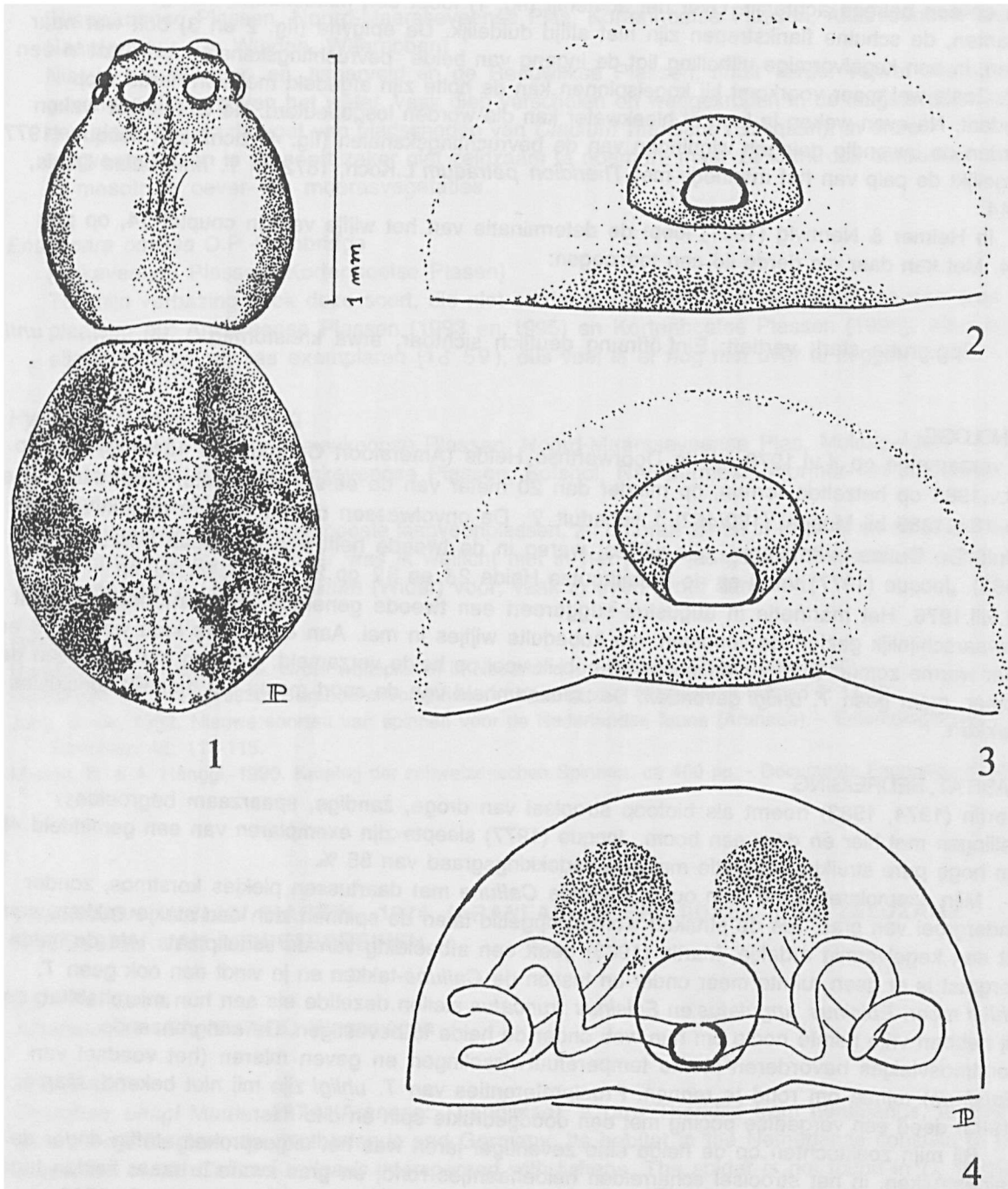

Fig. 1-4. *Theridion uhligi* Martin, ♀. Fig. 1. Habitus dorsaal. Fig. 2. Epigyne, ventraal. Fig. 3. Epigyne, iets van achteren. Fig. 4. Vulva, ventraal.

teruggekomen van het grootschalig afplaggen, en wordt vergrassing tegengegaan door begrazing met koeien en paarden. Het resultaat is een plaatselijke vermesting, maar ook een afwisselend mozaïek van oude en jonge planten, en kale onbegroeide plekken, waarin bovengenoemde spinnen zich hopelijk goed kunnen handhaven.

LITERATUUR

Heimer, S. & W. Nenntwig, 1991. Spinnen Mitteleuropas. 543 pp. - Paul Parey, Berlin, Hamburg.

Joque, R., 1977. Contribution à la connaissance des araignées de Belgique, V. Description de *Theridion hublei* n.sp. - Revue Arachnologique 1: 59-63.

Martin, D., 1974. *Theridium uhligi* nov. spec., eine bisher unbekannte Kugelspinne (Araneae: Theridiidae). - Deutsche Entomologische Zeitschrift (N.F.) 22: 113-115.

Martin, D., 1983. Trockenrasen-Spinnen des NSG "Ostufer der Feisneck" bei Waren. - Natur und Naturschutz in Mecklenburg 19: 87-96.

Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1988. Nederlandse Oecologische Flora 3: 1-302. - VN, Amsterdam.